
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

VISSZATEKINTÉS A GAZDAG MÚLTRA

Dévavári Zoltán: *Régi házak, régi történetek*. Életjel Könyvek, Szabadka, 2000

Íme egy könyv, amelyről sehogyan sem tudok elfogulatlanul beszélni. Mert az emlékek özönével áraszt el. Kiszínezi azt, ami még elevenen bennem él, s felfrissíti a már elmosódót. Amikor a szóban forgó művelődéstörténeti jegyzetek több mint egy évtizeddel ezelőtt a *7 Nap*ban egyenként megjelentek, csak némileg érdeklődve figyeltem fel rájuk, hogy lám csak, hány ismert személyiség, sőt nevezetesség is volt, akinek egész élete, vagy annak kisebb-nagyobb hányada szülővárosomhoz, Szabadkához kötődött. Ám most, hogy kezembe került Dévavári Zoltán *Régi házak, régi történetek*

egyszerre mutatja be, rádöbbenem: milyen jelentős galériája ez a sokféle érdekes egyéniségnek. Hiszen helyet kapott benne Farkas Béla festőművész, Blaha Lujza, a „nemzet csalogánya”, Dettre János publicista, Zomborevics Vince könyvgyűjtő, Oláh Sándor festőművész, Antonije Hadžić író, fordító, kulturális szervező, Csáth Géza író, Róza néni, azaz Rabata Rozália, Csáth Géza regőcei tragédiájának hiteles szemtanúja, Kabos Gyula színművész, Vojnich Oszkár világotutazó, Aksentije Marodić, az első szabadkai festő, Iványi István Szabadka monográfusa, Arnold György zeneszerző, Gaál Ferenc zeneszerző, zongoraművész és karmester, Lányi Ernő zeneszerző és karmester, a Lányi család, Jovan Paču és György Á. Mór zeneszerzők, Reinitz Béla zeneszerző, zenekritikus és művészetpolitikus, Karel Napravnik zeneszerző, karmester és zenepedagógus, Pero Tumbas Hajo tamburaművész és komponista.

Nos, beismert elfogultságom fő oka az, hogy valamennyiükről valamicskét tudok, néhányat közülük pedig már a gyermekkorban ért benyomások rögzítettek tartósan bennem. Sőt a bemutatott „főszereplők” mellett hány szövegközi „mellékszereplő” is időtállóan emlékezetembe vésődött. Mindezt csak szubjektív lehettem. Legelőbb is azért, mert a szerző gyermekkori barátom, iskolatársam volt. És ez a műve is az írott szó iránti állandó szeretetét idézi fel bennem, hiszen már süldő gyermekként az ajándékul kapott és összerakható gumibetűk segítségével újságot akart csinálni, hogy gimnazistaként megvalósuljon álma, s a *Munkánk* diáklap kiadója legyen. Majd termékeny újságíróként,

költőként, íróként, irodalomtörténészként folytassa sikeres pályafutását. De hogy a tárgyilagos, éspedig a jegyzet, portré, riport, oknyomozás, sőt a tanulmány eszközeit is magába foglaló írásokat saját „alanyisággommal” toldjam meg, elárulhatom, hogy például Lányi Ernőt már zenekedvelő, hegedülgető apám közel hozta hozzám, hiszen ismerőse volt, a temetésén is részt vett, engem a Bajai úti temetőbe is elvezetett, hogy megmutassa síremlékét. Lányi-nótákra is tanított, főleg a legkedvesebbre, a *Régi nóta, híres nóta* címűre. Karel Napravnik meg a gimnázium alsó osztályaiban tanárként és a diákkórus vezetőjeként pajeszomat húzogatta, de másokét is, ha hamis hangokat hallott. Valamivel később pedig, szintén csak hegedűtanárom jóvoltából, arra vállalkozott, hogy átnézze zsenge kompozícióimat, és egy ideig az összhangzattan fortélyaira taníttasson. Iványi István Szabadka történetét megörökítő könyve még mindig szülővárosom múltjának fő feltárója. Jovan Paču is régi „ismerősöm”, hiszen romantikus, gyors futamokkal nehezített zongoradarabjait nővérem gyakorolta rendületlenül. A Lifka moziban pedig gyakran vidultam Kabos Gyula komikus filmjelenetein. És jártam Oláh Sándor műtermében is, mint ahogy élvezettel nézegettem első és egyetlen önálló kiállításának festményeit.

Még több emlék fűződik a kötet már említett „mellékszereplőihez”. Sáfvány Imréhez és Vinkler Imréhez, egykori iskolatársaimhoz, barátaimhoz, akiket alkotás, illetve rajzolás és festés közben is megleshettem, mindig óvatosan elődázva a választ kérdésükre: „Ki tetszik jobban?” Hangya Andrást meg úgy ismertem meg, hogy közvetlenül a háború után, ideiglenes beosztása szerint, Szabadka „jeleseit” rajzolgatta, hogy aztán arcképtük a város főterén díszeljen. Nem is tudom, hogyan, talán afféle kitűnő diákként, én is elébe kerültem, s háromszor is lerajzolt, fejcsóválva mondogatva, hogy az első két arckép nem sikerült. Még ma is bánom, hogy nem kértem el a „rossz” rajzokat, melyeket végül elöttem tettem szét. Baranyi Károlyt, mikor Újvidékre költözött, műtermében többször is felkerestem, figyelmesen hallgatta külföldi élményeit, és félve őzöm nekem ajándékozott faördögét. Szekeres Lászlóval pedig, kit Szabadkára látogatva többször is meglátogattam, míg az Attila sírjának történetét írta folytatásban a *Magyar Szónak*, s elcélódva azt latolgattuk, hogy expedíciót kellene szervezni a híres hun vezér végső nyughelyének felkutatására. S hogyan emlékeznék Sulhóf Józsefre is, kinek felügyelete alatt bontogattam színházi és zenekritikusi szárnymat.

A Dévavári-kötet sorai közül elővillan Munk Artúr alakja is, akivel köszönőviszonyban voltam, hiszen nagyokat „kezcisokolomoztam” neki. Újvidékre vetődött fiától meg számos anekdotát hallottam róla. Azt például, hogy amikor mint orvost egy öregúr vizeleti zavarai miatt kereste fel, megkérdezte tőle, hogy hány esztendő. Hallva, hogy meghaladta a nyolcvanadikat, tréfásan megjegyezte: „Hát bácsikám, maga már eleget vizelt hosszú életében!” Kenyeres Kovács Mártával, a *Régi nóta, híres nóta* forrásértékű zenei monográfia szerzőjével is jó viszonyban voltam. Am nem csupán a muzsikával foglalkozott, hanem német költőket is átültetett magyarra, így Goethe verseit is, köztük a népszerű *A vándor esti éneke* címűt is, amelyet Kosztolányi lefordíthatatlannak tartott, hogy aztán maga is lefordítsa, mint ahogy ezt megtették többen mások is. A világiáró Székely Tibor pedig, kinek több olvasmányos, izgalmas és igen kelendő művét is lefordítottam, szívesen mutogatta egzotikus gyűjteményét, s minden találkozásunkkor újat és érdekeset mesélt az általa meglátogatott primitív törzsekről, népekről. Garay Bélával, mint rendezővel és színháztörténeti kutatóval is gyakran találkoztam, mindig élvezettel hallgatva a „festett világról” szóló, s többnyire szabadkai vonatkozású történeteit. És mennyi érzést váltottak

ki bennem a kötetben fényképekkel bemutatott házak is, melyek mellett egykor gyakran elhaladtam.

De hogy ne folytassam, mert már a szokásos méltatási kerékvágásból kizökkenve többet mondtam saját gondolattársításaimról, mint magáról a frissen megjelent könyvről. Ennek éppen az utóbbi az előidézője, mert hát megmozgatta képzeletemet. S bizonyára felvillanyozza a többi tősgyökeres szabadkait, de másokat is, akik egyet-mást olvastak, hallottak a kötetbe foglaltakból. Vagy ha nem, akkor a stílusosan, gördülékenyen, alapos felkészültséggel megírt ismeretgazdagító könyv felkelti érdeklődésüket egy gazdag kulturális hagyomány, Szabadka mozgalmas múltja iránt, melynek egy sajátos rétegét a szerző a reá jellemző hangyaszorgalommal, alapossággal, még a lexikális adatokat is ellenőrizve és pontosítva vetett papírra.

VUKOVICS Géza

AZ ELMÚLT ÉVEK HORDALÉKA

Tóth Lívია: *Köszönöm, jól!* álnapló, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2000

A *Napló*ban és a *Képes Ifjúság*ban jelentek meg, többnyire vezércikk formájában azok az írások, amelyeknek kiragadott részleteiből állt össze Tóth Lívía (ál)naplója. Ezért az alcím: a megjelölt műfaji kategóriával való feltételes azonosságot sugalló meghatározás. Pedig valamely írás műfaját nem szükségszerűen az elsődleges megjelenés helye, hanem formai-tartalmi jellege, kifejezéstára határozza meg. S legfeljebb elméleti szinten léteznek egyöntetű, átmenetiséget kizáró, merev műfaji kategóriák. Mindezért szükségtelennek, mi több, eredetieskedésnek (a hagyománytól való különbözni akarás szükségtelen hangsúlyozásának) minősül e könyv kapcsán az „álnapló” kitétel. Annál is inkább, hiszen a benne napvilágot látott naplójegyzetek nem utalnak vissza lejegyzésüknek-keletkezésüknek körülményeire (tehát arra a tényre, hogy nem egy kockás füzet fölötti esténkénti számvetés eredményei), a sajtóban, vezércikk formájában való megjelenés sem zárja ki (a műfajiság tag határain belül) a naplójelleget, emellett kronológiai sorrendben táruznak élénk a magánemberi szféra történései, amelyek ugyanakkor nem függetleníthetők a tágabb társadalmi környezetben zajló eseményektől. „Az összeválogatott részletek rólam, néhány éve mről szólnak, engem mutatnak – kicsit pórén és személyesen. Szándékosan így, hiszen igyekeztem úgy összeállítani, hogy kimaradjon minden, ami személytelen és vegytiszta politika. Ami azonban mégsem hiányozhat teljesen, de ez már az elmúlt évek hordaléka” – olvashatjuk ezt a megjegyzést is a könyvhöz fűzött szerzői jegyzetben, ami csak megerősít bennünket olvasói meggyőződésünkben, miszerint a *Köszönöm, jól!*-t olyan hagyományos értelemben vett naplóként kell kezelnünk, amelyben a személyes látószög, a belső lelki tér és a magánélet történései egyediségét-eredetiségét, összefüggései a társadalmi-politikai szintér jelenségeivel közérdekűségét és periferikus érdekeltségen túli többletjelentését biztosítják. Tóth Lívía naplóját olvasva egy sajátos folyamat tanúi lehetünk: a magántér nyilvánossá („történelmivé”) válását követhetjük általa. S e sajátos, csak térségünkre jellemző (azt is mondhatnánk, balkáni) átélénygülés paradox értékten-denciára leginkább a naplóban olvasható (az eredeti szövegben tipográfiailag is elkülö-